

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autorita středoškolského učitele a možnosti jejího rozvíjení

Authority of secondary school teacher and the possibilities of its
development

STUDIJNÍ PROGRAM

Specializace v pedagogice

STUDIJNÍ OBOR

Učitelství odborných předmětů

VEDOUCÍ PRÁCE

prof. PhDr. Alena Vališová, CSc.

RENDLOVÁ

ZORA

2018

I. OSOBNÍ a Studijní údaje

Příjmení: Rendlová Jméno: Z o r a Osobní číslo: 313 414
Fakulta/ústav: Masarykův ústav vyšších studií
Zadávací katedra/ústav: Oddělení pedagogických a psychologických studií
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Učitelství odborných předmětů

II. údaje k Bakalářské práci

Název bakalářské práce:

Autorita učitele a možnosti jejího rozvíjení

Název bakalářské práce anglicky:

Teacher authority and its development

Pokyny pro vypracování:

Cíl práce: Analyzovat pojem autorita a charakterizovat specifiku autority učitele s ohledem na středoškolské studenty.

Autorita učitele je významnou součástí jeho sociální kompetence.

Práce bude mít teoreticko-metodický charakter.

Konkrétním výstupem bakalářské práce bude samostatně koncipovaný praktický model pro rozvíjení sociálních dovedností učitele. Tyto dovednosti tvoří významný předpoklad autority učitele, která je součástí jeho sociální způsobilosti.

Seznam doporučené literatury:

Vališová, Alena. Autorita a proměny jeho pojetí v edukačním prostředí. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2011, 337 s. ISBN 978-80-246-1939-2.

Podlahová, Libuše. První kroky učitele, Praha: Triton, 2004, 223 s. ISBN 80-7254-474-8.

Vališová, Alena. Jak získat, udržet a neztrácet autoritu. Praha: Grada Publishing, 2008, 144 s. ISBN 978-80-247-2282-5.

Bendl, Stanislav. Jak předcházet nekázní aneb káznenské prostředky. Praha: ISV nakladatelství, 2004, 208 s. ISBN 80-86642-14-3.

Jméno a pracoviště vedoucí(ho) bakalářské práce:

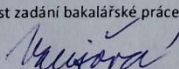
Prof. PhDr. Alena Vališová, Csc.

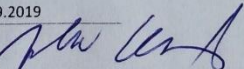
Jméno a pracoviště konzultanta(ky) bakalářské práce:

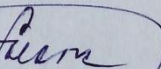
Datum zadání bakalářské práce: 06.12.2017

Termín odevzdání bakalářské práce: 04.05.2018

Platnost zadání bakalářské práce: 30.09.2019

Podpis vedoucí(ho) práce

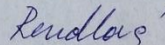

Podpis vedoucí(ho) ústavu/katedry

Podpis děkana(ky)

III. převzetí zadání

1.3.2018

Datum převzetí zadání

Podpis studenta(ky)

RENDLOVÁ, Zora. *Autorita středoškolského učitele a možnosti jejího rozvíjení*. Praha: ČVUT 2018.
Bakalářská práce. České vysoké učení technické v Praze, Masarykův ústav vyšších studií.

**MASARYKŮV ÚSTAV
VYŠŠÍCH STUDIÍ
ČVUT V PRAZE**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že jsem všechny použité zdroje správně a úplně citovala a uvádím je v příloženém seznamu použité literatury.

Nemám závažný důvod proti zpřístupňování této závěrečné práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V Praze dne: 01. 05. 2018

Podpis:

Poděkování

Děkuji prof. PhDr. Aleně Vališové, CSc. za cenné rady, konzultace a podporu. Také děkuji své rodině za časové možnosti pro zpracování této práce a všem pedagogům a pracovníkům MÚVS, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

Abstrakt

Daná bakalářská práce se zabývá analýzou pojmu autorita učitele a charakterizuje specifiku autority učitele s ohledem na středoškolské studenty. Autorita učitele je významnou součástí jeho sociální kompetence. Práce je teoreticko-metodického charakteru, je rozdělena na dvě části. V teoretické části jsou vymezeny základní pojmy a souvislosti mezi autoritou učitele, výchovou a kázní. V praktické části je prezentován model autority učitele-technika.

Klíčová slova

autorita, učitel, žák, výchova, kázeň, asertivita, svoboda

Abstract

This bachelor thesis deals with the analysis of the concept of authority and characterizes the specificity of the teacher's authority with regard to secondary school students. Teacher's authority is an important part of social competence. The work has theoretical-methodical character, it is divided into two parts. The theoretical part defines the basic concepts and connections between the authority of the teacher, the education, the discipline. In the practical part the model of teacher's authority is presented.

Key words

authority, teacher, pupil, education, discipline, assertivity, freedom

Obsah

Úvod	5
1 Autorita učitele-technika	7
1.1 Obsahová nejasnost pojmu autorita	7
1.2 Typologie autority.....	13
1.3 Výchova.....	15
1.3.1 Cíle výchovy	17
1.4 Učitel.....	17
1.4.1 Kompetence učitele	18
1.4.2 Z čeho se skládá autorita učitele	19
1.4.3 Autorita učitelů-techniků v kontextu jejich sociálních kompetencí.....	21
1.5 Vztah k autoritě v období adolescence	24
2 Vybraná empirická šetření k problematice autority.....	27
3 Model pro rozvoj autority učitele-technika	29
Závěr	42
Seznam použité literatury	45
Přílohy.....	47
Příloha č. 1 – Rady začínajícímu pedagogovi	48
Příloha č. 2 – Aktuální problémy školství a vzdělávání očima vyučujících.....	50

Úvod

Tato bakalářská práce je zaměřena na problematiku autority středoškolského učitele, konkrétně učitele-technika. Pojem autority je velice důležitý v oblasti výchovně-vzdělávacího procesu. Cílem dané práce je poukázat na důležitost některých komponentů autority v učitelské profesi a nabídnout program (model) pro rozvoj autority učitele.

Téma autority učitele osobně považuji za velmi důležité zejména v dnešní době. Změny v přístupech k pojmu autority učitele odrážejí stav dnešní společnosti. Téma autority učitele je úzce spojeno nejen s profesí učitele, ale i s ostatními tématy, například s tématem rodiny, úlohy školy jakožto vzdělávací instituce, celoživotním vzděláváním, vzděláváním učitelů zvláště a mnoha dalšími důležitými tématy.

S tématem autority učitele na střední škole jsem se setkala nejen v rámci vlastních studií, ale také v průběhu absolvování povinné a nepovinné praxe na středních odborných školách v Mělníku a v Praze v rámci studia učitelství odborných předmětů na středních školách na MÚVS ČVUT. Dále vycházím z vlastní praxe při soukromé výuce odborných předmětů a osobní životní zkušenosti s výukou a výchovou. Nejdůležitějším zdrojem informací pro danou práci pro mne byla odborná literatura na dané téma.

Daná práce vznikla s cílem znovu zdůraznit problém autority učitele a upoutat ještě více pozornost veřejnosti k problematice autority učitele-technika. Práce je určena všem, kdo se zajímají o problematiku vzdělávání v České republice. V dané práci budu vycházet z dostupných tištěných a elektronických informačních zdrojů a vlastních poznatků – portál MŠMT, odborná literatura, informační portály na internetu, dotazníky PISA.

Součástí práce je program (model) rozvíjení autority učitele-technika na střední škole.

V práci představuji analýzu jednotlivých pojmů vzhledem k profesi učitele, procesu výuky a výchovy. Dále uvádím specifika pedagogického procesu na střední škole a s nimi spojené podmínky pro úspěšnost výuky vzhledem k autoritě pedagoga.

Seznam literatury, kterou jsem prostudovala, je uveden na konci dané práce.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Autorita učitele-technika

1.1 Obsahová nejasnost pojmu autorita

Název této kapitoly by měl být v závorkách z důvodů jeho častého výskytu v odborné literatuře. Dnes je pojem autority hodně zpochybňován. „Téměř vše se stalo předmětem zpochybňování a uvolňování, i ty hodnoty nejtradičnější.“ [R. Palouš, Z. Svobodová, Univerzita Karlova. *Homo educandus: filosofické základy teorie výchovy*. Karolinum, Praha, 2011, s. 157].

Abychom dosáhli společného názoru na daný termín, je nezbytné se domluvit na významu slova autorita. Mnoho lidí spojuje slova autorita s *mocí, vlastní, tlakem*, zejména v politickém kontextu. Někdy se zdá, že pojem autorita má víc negativních než pozitivních rysů. V kontextu pedagogiky autorita učitele hraje v praxi nezastupitelnou roli.

Pojem *autorita* jako takový je značně komplikovaný. Autoritativní osobnost se charakterizuje nějakou vlastností, která jí dává právo v určitém smyslu řídit jiné lidi. Může být autoritativní šéf, nadřízený, příbuzný, rodič atd. Na pojem autority se můžeme dívat z pohledu různých vědních disciplín.

Ve slovníku pedagogickém [Z. Kolář. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Grada, Praha, 2012] najdeme, že: *Pedagogika* je vědní obor, který zahrnuje teorii a výzkum v oblasti výchovy a vzdělávání. Je vymezována jako věda o výchově nebo jako věda o výchově a vzdělávání a o konkrétnějších výchovných a vzdělávacích procesech (vyučování, výchova ve volném čase, výchova a vzdělávání dospělých...).

Někteří autoři ji vymezují jako vědu o edukačních procesech. Protože v této práci se věnujeme autoritě učitelů-techniků, zaměříme se na obor inženýrské pedagogiky. Definici pojmu inženýrské pedagogiky najdeme v pedagogickém slovníku:

Inženýrská pedagogika představuje teoretické a metodicko-organizační rozpracování systému vzdělávání (a výchovy) technicky kvalifikovaných pracovníků, kteří v roli učitelů vyučují na středních a vysokých školách technické disciplíny (předměty), vedou praxe v těchto oblastech.

[Z. Kolář. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Grada, Praha, 2012]

Etymologie slova autorita pramení z latinského *auctoritas* „posuzování, názor, pohled, vzhled, přání, vlast“, od slova *auctor* „zakladatel, autor“, dále od *augere* „zvětšovat“. Od toho česky autorita (převzato z němčiny: *Autorität*), také *autoritární* (ve 20. století převzato nejspíše z angličtiny).

Naproti tomu třeba *Autoritářský* znamená prosazující své zájmy, zájmy svého postavení, své organizace, s důrazem na dodržování pravidel a řádu prostředky především mocenskými, využívání svého postavení (formálního) k řízení, až omezování svých podřízených.

V případě autority učitele-technika se zabýváme pojmem *autoritativní*. Autoritativní je důmyslné a smysluplné plnění společně dohodnutých pokynů a pravidel, které jsou však propojeny s emoční stránkou sociálního vztahu zúčastněných.

Autoritativní osobnost se vyznačuje buď autoritou osobní, přirozenou, získanou svým jednáním a svými osobními vlastnostmi, nebo to je osobnost s autoritou formální, vyplývající z jejího postavení, sociální role, někdy i vynucená, což může být situace ve škole (viz pedagogický slovník).

Autoritativní styl vyučování je způsob vedení vyučování, kdy na chování a učební činnost žáků jsou kladeny jasné požadavky, vyžaduje se jejich plnění, jasně jsou také vymezeny sankce za neplnění úkolů nebo porušení norem. Stěžejní je přesné plnění naplánovaného vzdělávacího obsahu s jasně naplánovanými standardy.

Budu se snažit rehabilitovat význam autority v pedagogickém prostředí. „Problém však není v samotném slovu, nýbrž v obrácené optice, neboť primární je zde jev, nějaká skutečnost, která je až následně označena slovem.“ [S. Bendl. *Jak předcházet nekázní aneb Kázeňské prostředky*. ISV, Praha, 2004] Bez autority není cesta k úspěšnému procesu výuky a výchovy – vzdělávání.

Výsledek procesu výuky – výchovy je závislý na vztahu účastníků interakcí, tj. na učiteli a žákovi.

Existence prostoru, daného autoritou učitele, tj. určitý odstup učitele a žáka, kompetence učitele, podmiňují úspěšnost vzdělávacího procesu.

Úspěšné řešení úkolů výchovy a výuky žáků na střední škole (a nejenom na střední škole) závisí na osobnosti učitele, jeho morálce, profesních znalostech, erudici a kultuře. Podle [Z. Kolář a A. Vališová. *Analýza vyučování*. Grada, Praha, 2009, s. 217] autorita bývá vnímána v trojí rovině:

- jako všeobecně uznávaná vážnost, vliv, úcta, moc, obdiv
- jako všeobecně uznávaný odborník, vlivný činitel
- ve smyslu úřadu: stát, věda, státní symboly, práce a zákon, policie aj.

Nejčastější synonyma Autority jsou: vliv, dominance, řízení, kompetence.

V pedagogickém slovníku [Z. Kolář. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Grada, Praha, 2012] najdeme, že:

Autorita figuruje jako konstanta, která spoluvytváří pravidla skupinového života, spolu podmiňuje jeho existenci, rozvoj jedinců, předávání zkušenosti z generace na generaci. Je garantem pozitivních hodnotových struktur. Jedná se o přiměřený a žádoucí poměr mezi osobními zájmy jedince a zájmy skupinovými.

Autorita se projevuje ve vzájemném vztahu mezi nositelem autority (člověk, který působí na své okolí svým vlivem) a příjemcem autority – adresátem vlivu, který nositele autority respektuje, uznává a v určité míře přijímá.

Příjemce vlivu podmiňuje existenci autority tím, že vliv nositele autority uznává, respektuje, přijímá.

Pro nás je důležitý pozitivní smysl autority ve vzdělávání. Pokud by byl smysl autority negativní, odradilo by nás to od dalšího zkoumání významu autority.

Dále ve Výkladovém slovníku z pedagogiky [Z. Kolář. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Grada, Praha, 2012] najdeme objasnění následujících pojmů:

Žák

Dítě, mladý člověk i dospělý, který se systematicky vzdělává v organizované vzdělávací instituci (ve vyšších třídách nebo kurzech se užívá termín student, frekventant) podle vzdělávacího programu dané vzdělávací instituce. Objekt vzdělávací aktivity učitele i subjekt řízených učebních aktivit (učení, při kterém mu pomáhá učitel).

Pojetí žáka

Chápání žáka (dítěte, dospívajícího) jako subjektu učení, který potřebuje pomoc v učební činnosti. Vnější pomoc (pedagog) v situacích, které ještě není schopen zvládnout samostatně. Co zvládne s pomocí učitele, potom už zvládne samostatně. Chápání žáka jako činitele, jehož povinnosti je zvládnout obsah vzdělávání a prokázat reprodukci, aplikaci, praktickým použitím, vysvětlením souvislostí

a vztahů, že tento obsah zvládl ve všech dimenzích (informace, metody, postoje, hodnoty). V roli žáka může být i vyučovaný, vzdělávaný dospělý.

Obecně se hovoří o autoritě osobní, pravé, opravdové, přirozené a neformální a formální autoritě, autoritě mocenské, vladařské, úřední, direktivní.

Autoritu lze získat i ztratit. Z toho vyplývá, že autoritu je nutno nejen získat, ale i udržet, aby nebyla ztracena.

Fenomén autority se vyskytuje ve všech životních etapách jedince. Pojem autorita učitele patří nejen k oboru pedagogickému, ale má úzkou souvislost také s filosofií, sociologií a psychologií.

Setkáváme se s pojmy *Svoboda dítěte, Nová škola, Autonomie dítěte, Neautoritativní výchova*.

Každá nová koncepce výchovy a vzdělávání, každý nový směr v pedagogice je výzvou pro učitele a žáka, pro jejich vztah. Mnohdy ovšem dochází ke kolizím ve správné interpretaci termínů a následně v uskutečnění původního záměru, například lze uvést nové trendy v komunikaci mezi učitelem a žákem, tykání učiteli.

Slyšíme o *šikaně* na školách, nekázni a neschopnosti učitelů usměrnit žáky. Pedagogové čelí problémům, které nemohou vyřešit, i když k tomu mají kompetence a práva. Nové trendy ve výuce a další nové směry výchovy a výuky jsou mnohdy přijímány jednostranně, a proto deformovaně.

Svoboda výchovy a výuky a autorita se střetávají a představují protipóly po celou dobu své existence. Skalková v [A. Vališová, editor. *Autorita a proměny jejího pojetí v edukačním prostředí*. Číslo 1/2008. 10 in Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica, Studia psychologica. Nakl. Karolinum, Praha, vyd. 1., 2011] píše, že „...v pedagogickém myšlení přinejmenším od padesátých let tohoto století nastoloval problém svobody a autority ve výchově v různých souvislostech“.

S vývojem společnosti přicházejí nové trendy a směry v oblasti chápání pojmu autority učitele. Vznikají *extrémní směry* ve vzdělávání, například *Antipedagogika*.

V pedagogickém slovníku [Z. Kolář. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Grada, Praha, 2012] najdeme, že slovem *Antipedagogika* jsou označována pedagogická hnutí, která se rozvíjela v západní Evropě od 70. let 20. století. Antipedagogika založená na kritice a odmítání výchovy s tím, že výchova je násilí na dítěti, že se omezuje jen na manipulaci s dítětem, že deformuje nebo omezuje, znemožňuje přirozený vývoje dítěte. Autoři těchto názorů vystupují proti krajně nevhodným výchovným způsobům, které se v praxi objevují (donucování, dril, přetěžování, necitlivost). Pojem výchova nahrazují „podporováním“, „provázením“ dítěte. To je výrazně založeno na tzv.

postmoderním myšlení, které odmítá dospělý život dítěte, podporuje prožitek individua, absolutizuje potřeby a zájmy žáků proti například apriorně daným obsahům vzdělávání a cílům výchovy.

Jak dále uvádí Skalková v [A. Vališová, editor. *Autorita a proměny jejího pojetí v edukačním prostředí*. Číslo 1/2008. 10 in *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica, Studia psychologica*. Nakl. Karolinum, Praha, vyd. 1., 2011], „...pozice vychovatele vůči dítěti, daná tvrzením, 'Já lépe vím, co je pro tebe dobré', se odmítají jako forma psychické agrese. Jedním z problémů je, jednostranné odmítání vedení učitele, které v praxi může vyvolávat bezradnost a nejistotu vyučujícího.“

V mnoha zemích (zejména v Asii) autorita dospělých nebo starších lidí v rodině představuje pro potomky konzervativní (neměnné) a pozitivní hodnoty rodiny. Rodiče a prarodiče jsou dítěti příkladem pro napodobování. Úcta k starším a zkušenějším by se měla logicky projevat i ve vztahu mezi učitelem a žákem v podobě uznávání autority učitele. V Evropě se rychle mění hodnoty společnosti – rozvody, instituty partnerství, plnící se domovy důchodců – oslabují autoritu starších, rodiny, práce. Na tomto pozadí se autorita učitele bleskově ztrácí.

Skalková [A. Vališová, editor. *Autorita a proměny jejího pojetí v edukačním prostředí*. Číslo 1/2008. 10 in *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica, Studia psychologica*. Nakl. Karolinum, Praha, vyd. 1., 2011] uvádí řadu pedagogických teorií, které rozebírají problém *svobody a non-direktivity*:

- teorie humanistických představitelů A. H. Maslowa a C. R. Rogerse
- teorie a myšlenky interaktivní psychoterapie F. Perlese a další.

V Maslowově teorii se předpokládá možnost celoživotního vývoje osobnosti. Pojem výchova se chápe v podstatě jako synonymum s pojmy seberozvoj, seberealizace. Reálná osoba se sama determinuje, „je svým vlastním projektem“.

V Rogersově teorii se klade důraz na kategorii osobní svobody. Svoboda osobnosti slouží k rozvíjení potencialit osobnosti. Skalková zmiňuje, že odhalení skutečného já podle Rogerse umožňuje změny. Podrobnosti o svobodě osobnosti najdeme v publikaci „Freedom of learn“ od C. R. Rogerse.

Jak píše Skalková [A. Vališová, editor. *Autorita a proměny jejího pojetí v edukačním prostředí*. Number 1/2008. 10 in *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica, Studia psychologica*. Nakl. Karolinum, Praha, vyd. 1., 2011], „...mechanické přejímání některých závěrů, získaných na základě psychoterapie, znamená *rozplývání* výchovného procesu v terapeutických procesech. Absolutizují

se aspekty subjektu a podceňují ostatní vztahy ve struktuře pedagogického procesu (obsah vzdělání, sociální vztahy) do míry, která nese rysy *romantismu* a *utopie*. Tento fenomén se objevuje v některých praktikách neformální výchovy.“

Vidíme, že dnešní potenciál (rozdíl mezi hraničními, krajními body) filosofického pojetí výchovy a vzdělání se rozšiřuje. Existují formální a neformální přístupy ke vzdělávání, školy, směry atd., například: Daltonská škola, waldorfská pedagogika, klasická výuka ve škole, domácí výuka, alternativní výuka.

Patří autorita učitele do potenciálu ve výchově a výuce? Do jaké míry? Představuje autorita učitele základ úspěšné výuky, anebo je někde na okraji?

Vzhledem k široké diskusi o pojmu autorita učitele můžeme vidět, že do potenciálu výchovy a vzdělávání autorita učitele patří. Potom je důležité najít pro autoritu učitele správné umístění. Je mezi těmi důležitými, nebo méně důležitými prvky?

Je autorita školy souhrnem autorit všech učitelů na této dané škole?

V. Pařízek [V. Pařízek. *Obecná pedagogika: Určeno pro posluchače fakulty pedagogické*, Nakl. Karolinum, Praha, 1991] uvádí: „Autorita školy není totožná s autoritou učitele ani není součtem autorit všech učitelů, má v očích žáků, učitelů, rodičů a veřejnosti vlastní život.“ A také: „Autorita školy je vnitřní, vyjadřovaná postojem žáků a učitelů vůči škole, a vnější, daná významem vzdělání pro absolventy a společnost.“

Faktory vnitřní autority jsou: kvalita, obliba učitelů, složení žáků, náročnost výuky, poutavost výuky i zkoušek, výuka odpovídající potřebám žáků.

Dále Pařízek [V. Pařízek. *Obecná pedagogika: Určeno pro posluchače fakulty pedagogické*, Nakl. Karolinum, Praha, 1991] píše, že „v dnešním stylu života převládají utilitární zřetele výroby a spotřeby, touha po rostoucí životní úrovni, a to vytváří dominující kritéria pro hodnocení významu vzdělání. Vzdělávání tomuto přístupu jednak vyhovuje, protože i tento přístup je pro přežití nezbytný, jednak postupuje proti němu v tom, jak ukazuje, že život má ještě jiný smysl než hromadění hmotných prostředků bohatství.“

Škola by neměla omezovat možnosti žáků naučit se jenom nacházet prostředky k dosažení cílů materiálních, ale naučit žáky „chtít něco vyššího“. Stejně tak bychom se mohli vyjádřit o povolání učitele-technika – učit děti ne jenom technické stránce daného předmětu, ale naučit je nacházet souvislosti mezioborové, přesahující daný obor.

Jak píše Pařízek [V. Pařízek. *Obecná pedagogika: Určeno pro posluchače fakulty pedagogické*, Nakl. Karolinum, Praha, 1991]: „Každá škola se potýká s problémem svobody žáků nebo direktivnosti centrálního rozhodování. Alternativní školy nejsou ničím jiným než pokusem, kam až může dojít svoboda žáků, aby škola byla ještě školou.“

1.2 Typologie autority

Pohled na různé typy a vymezení autority je pro nás velmi užitečný. Učitel se setká se všemi těmito typy autority a každá z nich má v práci učitele smysl.

Problémem každého z nás je nacházet míru vztahů mezi jednotlivými druhy autorit při jejich používání v konkrétních situacích v profesním i osobním životě. A právě ve škole představuje značný problém skloubení různých typů autority v osobnosti konkrétního učitele.

Výzvou se stává důraz na propojenost a vyváženost mezi používáním statutární, odborné a osobní (případně charismatické) autority v podmínkách školy. Někdo pro nás znamená autoritu odbornou, jiného si vážíme lidsky a morálně, dalšího respektujeme pouze z titulu jeho statutární autority a z toho vyplývající mocenské pozice. Poslední varianta by se učiteli neměla stávat. „Vhodná kombinace všech druhů autority, i když situačně a časově podmíněná, bývá shrnována pod komplexním pojmem *globální autorita*.“ [Z. Kolář a A. Vališová. *Analýza vyučování*. Grada, Praha, 2009, s. 219–220]

Podle [Z. Kolář a A. Vališová. *Analýza vyučování*. Grada, Praha, 2009, s. 217] typologie autority souvisí s koncipováním kritérií členění, z nichž některá se překrývají a používají se jako synonyma.

Klasifikace typu a autority a kritéria členění:

Z hlediska genetického:

- Přirozená (vrozená dispozice): vyplývá ze spontánnosti, osobnostních rysů či profesních dovedností nositele. Může být umocněna i temperamentem.
- Utvářená: podílí se na ní výchova a cílevědomé úsilí. Je získaná v průběhu činnosti člověka, čerpá a staví na autoritě přirozené. Někdy ji kultivuje, jindy upravuje nebo omezuje.

Z hlediska sociálního statusu:

- Osobní: představuje přirozený vliv, pramenící z individuální vlastnosti, schopnosti a dovednosti jedince, z jeho osobního vkladu do sociální situace.
- Poziční: znamená míru vlivu, kterou jednotlivec získává díky svému postavení v systému organizace, jde o oficiálně a úředně předaný stupeň vlivu.
- Funkční: představuje vlivnost danou ostatními lidmi očekávaným plněním úkolu, kvalitou výkonu určité sociální role či funkce.

Podle důsledků chování sociálního okolí:

- Skutečná
- Zdánlivá

Podle prestiže:

- Formální: je mírou vlivu plynoucího z postavení a jemu odpovídající činnosti v organizační hierarchii či podniku, a to bez ohledu na konkrétního jedince a jeho osobnostní vlastnosti.
- Neformální: je založena na lidských a odborných charakteristikách jedince, majícího na ostatní přirozený a spontánní vliv.

Z hlediska nositele autority v dějinném vývoji rozlišujeme tyto typy autorit:

- Rodičovská autorita
- Autorita silnějšího
- Autorita starších
- Autorita panovníků
- Autorita náboženská
- Autorita úřední
- Autorita vědecká

Dále rozlišujeme autoritu statutární, charismatickou, odbornou a morální:

- Statutární: bývá ztotožňována s formální autoritou či poziční autoritou
- Charismatická: vyplývá z osobnosti, jejíž sílu ovlivňuje vyzařovaná energie, zdravé sebevědomí, komunikativní dovednosti, laskavost a takt.
- Odborná autorita: získáváme ji profesionálními znalostmi a dovednostmi.
- Morální: rozvíjíme ji postupným a odpovědným vztahem k sobě, druhým lidem a ke světu.

V práci učitele se setkáváme se všemi druhy autority, z nichž některá část převažuje více či méně.

1.3 Výchova

Dnes málokoho vyruší hlášení, že mladá generace je nevychovaná, drzá, agresivní, neukázněná. Kázeň versus svoboda dítěte představují další velké téma či problematiku v pedagogice. A protože kázeň je těsně spojena s autoritou, chci se o kázni zmínit.

Jak píše Vališová a Kasíková [A. Vališová, H. Kasíková, M. Burš. *Pedagogika pro učitele*. Grada, Praha, 2011, s. 450]: „Normy a hodnoty společnosti jsou zakotveny v autoritě a jejím prostřednictvím jsou i prosazovány.“ Můžeme tvrdit, že výchova a autorita jsou stejného původu, a že autorita nemůže být od výchovy oddělována: v obou případech jde o zprostředkování hodnot a norem společnosti. [A. Vališová, H. Kasíková, M. Burš. *Pedagogika pro učitele*. Grada, Praha, 2011, s. 450].

Podle Vališové [A. Vališová, H. Kasíková, M. Burš. *Pedagogika pro učitele*. Grada, Praha, 2011] na vztah autority a výchovy můžeme nahlížet a diskutovat o něm z hlediska tří vzájemně se propojujících úrovní:

- *Makrosociální* – zahrnuje vztah autority a výchovy ve společnosti, vyplývající ze vztahu norem a hodnot rodiny, školy, společnosti v tom nejširším kontextu.
- *Makrosociální* či *inter individuální* – tematicky jde o hodnoty, normy jednání, pravidla, zásady, které jsou určovány například rodinným životem nebo interakčním schématem ve škole. Základním zájmem je odkrytí konkrétního situačního jednání. Je rovinou každodenních aktivit mezi pedagogy a současnou mládeží.

- *Intra individuální* – směřuje ke zkoumání toho, jakým způsobem se jednajících subjekty (děti, dospívající) učí normám a hodnotové orientaci od druhých, jakými prostředky jsou nejvíce ovlivňovány, jak je určoval vývoj osobnosti, charakteru nebo individuální jednání.

Jak zmiňuje Z. Kolář: „Podstata vztahu autority a výchovy spočívá v tom, že normy a hodnoty společnosti jsou zakotveny v autoritě a jejím prostřednictvím jsou i prosazovány.“ [Z. Kolář a A. Vališová. *Analýza vyučování*. Grada, Praha, 2009, kapitola Autorita] Tj. autorita a výchova jsou úzce spojeny, jsou „stejného původu a autorita nemůže být od výchovy oddělována“.

Dále Kolář a Vališová [Z. Kolář a A. Vališová. *Analýza vyučování*. Grada, Praha, 2009] ukazují, že v pedagogických diskusích je pak třeba kromě jiného promyslet možnosti rozvíjení autority z hlediska ontogenetického vývoje jedince a současně rozpracovat výchovné funkce autority ve škole a v rodině vzhledem k formování mladých lidí – z hlediska pedagogického je chápán spíše jako vztah „vedení“ a „následování“.

Z hlediska sociální podmíněnosti autority rozlišujeme dva základní aspekty autority [Z. Kolář a A. Vališová. *Analýza vyučování*. Grada, Praha, 2009]:

- Aspekt relativnosti – jedinec získává autoritu v určitém časovém období, vůči svému sociálnímu okolí, vůči určitým lidem
- Aspekt asymetričnosti – nositel autority působí na ostatní lidi ve svém okolí rozhodujícím, převažujícím vlivem. Vytváří vztah nadřízenosti a podřízenosti, vztah vedení a následování.

Podle Z. Koláře a A. Vališové [Z. Kolář a A. Vališová. *Analýza vyučování*. Grada, Praha, 2009] „bez autority ve společnosti jako celého komplexu, bez autority v jednom ze základních prvků společnosti – v rodině, nemůže mít autoritu ani škola, a jestliže škola nemůže pracovat s autoritou, nemůže dobře plnit své povolání“.

„Už staletí trvající střetávání autoritativních a antiautoritativních forem výchovy ukazuje, že otázka vhodné výchovy je pokládána stále znovu a že má i dnes v souvislosti s demokratickými snahami velký význam. Výchovná práce vytrvale ukazuje, že škola i rodina bez autority a smysluplného režimu neplní účel, ztrácejí svoji hodnotu, pevnost, jistotu i základní funkce.“ [Z. Kolář a A. Vališová. *Analýza vyučování*. Grada, Praha, 2009, s. 221]

1.3.1 Cíle výchovy

Ve výkladovém slovníku z pedagogiky [Z. Kolář. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Grada, Praha, 2012] najdeme, že:

Cíle výchovy – představy o ideálních kvalitách vychovávané osobnosti, skupiny, generace, kterých má být dosaženo prostřednictvím výchovy. Cíle výchovy – racionální konstrukty vyvozené z analýzy společenských poměrů, potřeb člověka v této společnosti, z kvality pracovních operací (práce), z analýzy lidského poznání a kultury a schopnosti používat toto poznání.

Pedagogická činnost je činnost s cílem.

Česká republika má hluboké kořeny v pedagogice. Už Jan Amos Komenský psal o tom, že vyučování má mít cíl. Výchovné cíle se mění v průběhu vývoje společnosti, vyvíjejí se spolu s vývojem lidstva.

Problematikou cílů se zabývá pedagogická teleologie.

- učitel pracuje s cíli ve všech fázích výuky (při projektování/plánování, v přípravné fázi hodiny, na počátku vyučovací hodiny, v jejím průběhu i na konci vyučovací hodiny),
- současné cíle výchovy jsou zaměřeny na plnohodnotný, svobodný rozvoj jedince jako osobnosti aktivní, se schopností rychlého a pružného rozhodování a dalšího seberozvoje.

V ČR jsou cíle výchovy podmíněny Ústavou České republiky.

1.4 Učitel

Podle [Z. Kolář a A. Vališová. *Analýza vyučování*. Grada, Praha, 2009] autorita učitele obecně spočívá ve třech základních dimenzích:

- kognitivní a oborové: profesní znalosti a dovednosti,
- sociální: zohledňuje sociální pozici a status,

- osobnostní: respektování etických hodnot a norem společnosti, vřelý a opravdový vztah k lidem, zdravé sebevědomí.

Autorita učitele je ovlivněna profesními dovednostmi učitele, vzdělávacími koncepcemi, interakčními schémata v edukačním prostředí, situačním chováním zúčastněných a celkovým sociálním klimatem.

1.4.1 Kompetence učitele

Každá profese vyžaduje určité kompetence neboli způsobilost. Učitel by měl ovládat ne jenom základní kompetence. Podle [Z. Kolář a A. Vališová. *Analýza vyučování*. Grada, Praha, 2009] základní kompetence učitele tvoří:

- Kompetence oborově předmětová
- Kompetence didaktická a psychodidaktická
- Kompetence obecně pedagogická
- Kompetence diagnostická a intervenční
- Kompetence sociální, psychosociální a komunikativní
- Kompetence manažerská a normativní
- Kompetence profesně a osobnostně kultivující

Ať nazýváme kompetence učitelů jakkoli, do dnešního dne se základní kompetence učitele nijak nezměnily. „S ohledem na kompetence učitelů je třeba říct, že jejich reálné uplatňování ve vyučování je možné na bázi základních osobnostních kvalit učitele.“ [Z. Kolář a A. Vališová. *Analýza vyučování*. Grada, Praha, 2009, s. 210]

Učitel bez praxe není zkušený, nemá určité kompetence. Je to začínající učitel. Podle Koláře a Vališové [Z. Kolář a A. Vališová. *Analýza vyučování*. Grada, Praha, 2009, s. 213] dnes příprava učitele zahrnuje povinnou praxi, ale *nedostatečně velkou* pro nabytí vlastních zkušeností. A „v této situaci je obsažen v podstatě *základní problém*, řekli bychom i konflikt celého systému vybavování, a posléze uplatňování kompetencí učitelů. Jestliže páteří kompetence – didaktické, diagnostické, komunikativní – je soubor dovedností učitele, pak musíme zásadně přebudovat celý systém přípravy učitelů. Bez možnosti vyvozovat, a následně formovat a upevňovat *dovednosti učitele na základě teoretické analýzy pedagogických jevů* bude stále existovat situace, že si učitel vytváří své dovednosti v praxi a většinou nezávislé na jakémkoliv poznání, o nějaké pedagogické vědě ani nemluvě.“

Z toho vidíme, že osobnostní složka kompetencí pedagoga sice nemůže být naučena podle definice, ale dá se analyzovat. Ušetří to spoustu času novému začínajícímu učiteli. Pořád to ale bude

složka osobnostní. „Tím samozřejmě nechceme znehodnocovat praxi učitele jako zdroj vypracovaných pracovních postupů, metod a dovedností (...) To znamená mnohem intenzivnější uplatňování v praxi faktorů rozvíjení dovedností v samotném komplexu přípravy učitele na fakultách.“

Je to naprosto logické: mám kompetence – mohu je zkontrolovat, ověřit, analyzovat, vylepšit. „U učitele představuje analýza důsledků činnosti rozbor dosažené kvality žáků.“ [Z. Kolář a A. Vališová. *Analýza vyučování*. Grada, Praha, 2009, s. 214]

Jakýkoli rozbor, analýza těsně souvisí s pojmem diagnostika, z čehož vyplývá, že učitel by měl mít v první řadě kompetence psychodidaktické, ve kterých jsou obsaženy kompetence diagnostické – posuzovací.

Nelze však říci, které kompetence pro učitele jsou na prvním, potom druhém a potom na třetím místě. Nerozdáváme kompetencím medaile. Teprve souhra všech kompetencí, vládnutí „celým komplexem kompetencí znamená zvládnutí procesu, který bychom mohli nazvat ‚pedagogické myšlení‘, moderní pedagogické myšlení, které obsahuje plné respektování principu finality ve výchovně-vzdělávací práci s žáky, principu optimálního rozvoje každého žáka, ale i principu náročnosti ve spojení s úctou ke každému žákovi, ve spojení s respektováním osobnosti každého žáka.“ [Z. Kolář a A. Vališová. *Analýza vyučování*. Grada, Praha, 2009, s. 214]

1.4.2 Z čeho se skládá autorita učitele

Ve výkladovém slovníku z pedagogiky se uvádí, že autorita učitele je ovlivněna profesními dovednostmi učitele, vzdělávacími koncepcemi, interakčními schémata v edukačním prostředí, situačním chováním zúčastněných a celkovým sociálním klimatem.

Tento výklad lze podle Koláře a Vališové [Z. Kolář a A. Vališová. *Analýza vyučování*. Grada, Praha, 2009, s. 220] stručně shrnout následovně: uvádějí, že autorita učitele vyplývá z autority, tedy důležitá pro pedagoga je moc vědění, moc postavení a moc osobního kouzla.

Pro profesní kompetenci pedagogického pracovníka jsou zdůrazňovány (Kolář, Vališová, 2009) především tyto aspekty: formování **osobnosti** pedagoga (všeobecná kulturní a společenská úroveň,

asertivita, etika jednání, psychohygienu), **odbornost** (prohlubování a rozšiřování vědomostí a dovedností v oblasti pedagogiky, psychologie a dalších podpůrných věd, metodiky a didaktiky, a to jak v rovině obecně pedagogické, tak v rovině speciální, předmětové) a **sociální** kompetence.

Sociální (statutární)	Osobnostní	Odborná (znalostní)
--------------------------	------------	------------------------

1.4.3 Autorita učitelů-techniků v kontextu jejich sociálních kompetencí

Na rozdíl od ostatních učitelů, jejichž příprava obsahuje mnohé předměty z psychologie, sociologie a dalších tzv. měkkých dovedností, u učitelů-techniků časové možnosti danou problematiku pojmout úplně, jsou nedostatečné. Kromě přípravy technických předmětů jsou nezbytné i přípravy sociální způsobilosti. U učitelů-techniků je nezbytné rozvíjet sociální kompetence v pedagogické interakci.

Jak zmiňuje Kolář a Vališová [Z. Kolář a A. Vališová. *Analýza vyučování*. Grada, Praha, 2009], pojetí pedagogicko-psychologické přípravy učitelů technických oborů by mělo respektovat:

- Požadavek vyváženosti dílčích složek socioprofesní přípravy učitelů technických předmětů – poznatkové, činnostní a hodnotové;
- Požadavek vyváženosti teoretické a praktické složky psychologicko-pedagogické přípravy;
- Vyváženost empirické (zkušenostní) a kognitivní (poznávací) činnosti.

Sociálně kompetentního jedince lze charakterizovat takto:

- Je dobrým posluchačem;
- Umí naslouchat;
- Je přirozeně komunikativní;
- V jednání a řešení problémů je konstruktivní;
- Dokáže svým jednáním druhé uklidnit a uvolnit;
- Rád poznává prostřednictvím komunikace ostatní lidi;
- Má všestranné zájmy a je v mezilidských kontaktech zvědavý;
- Má pozitivní vztah k lidem a k sobě samému;
- Má schopnost rozvíjet pozitivní osobnostní rysy lidí;
- Je taktní, tolerantní, citlivý;
- Dokáže přiměřeným způsobem pochválit a kritizovat;
- Je úspěšný v organizování a řízení lidí;
- Je schopen cíleně ovlivňovat a regulovat interpersonální vztahy i vztah k sobě samému.

Nestačí ovládat jen jednu z výše zmíněných vlastností. Každá z nich funguje jen v případě dobrého ovládnutí všech ostatních vlastností, i když ne na stejné úrovni, to je zřejmé.

Kolář a Vališová [Z. Kolář a A. Vališová. *Analýza vyučování*. Grada, Praha, 2009] zmiňují, že příprava učitelů-techniků je v současné době nedostatečná z pohledu sociálních kompetencí učitele: „Tradiční vzdělávací systémy nebyly v dostatečné míře schopny ovlivnit tyto oblasti svými prostředky a

metodami. Účinnost verbálních monologických metod či samostudia je zde velmi nízká a neefektivní. Praxe sama nemusí stačit vzhledem k tomu, že obvykle převládá živelné sociální učení, které může posilovat i takové způsoby jednání, které z dlouhodobého hlediska nevedou k optimálnímu rozvoji.“

„Zřejmě je potřeba připravit učitele, kteří budou ochotni rozvíjet sociální kompetence u žáků a studentů v rámci vlastního výchovného působení, stanou se jakýmsi modelem sociálního jednání, dále prostřednictvím učebního předmětu nebo samostatných odborně vedených kurzů sociálních dovedností.“ Autoři nabízejí výuku společenských předmětů, především psychologie, pedagogiky, občanské nauky, etiky, rodinné výchovy, osobnostní a sociální výchovy, základy společenskovědních předmětů atd. Také nabízejí formu krátkodobých kurzů sociálních dovedností – pro žáky a studenty různých typů škol, uskutečňovaných přímo ve škole a zařazených do učebního plánu a rozvrhu či do samostatného bloku.

Sociální kompetence jsou důležité nejen u učitele-technika, ale u každého člověka.

Sociální kompetence představují sociální způsobilost, sociální zdatnost.

Učitel-technik se ve své práci setkává se strachem a úzkostí i s problémy v komunikaci se žáky.

Strach a úzkost

„Dva temní průvodci života jsou strach a úzkost. První bývá zpravidla spojen s reakcí na hrozivé objekty vnějšího světa, úzkost je emoční stav spjatý s předtuchou hrozby (někdy je definovaná jako strach ze strachu či chronický strach).“ [A. Vališová. *Jak získat, udržet a neztrácet autoritu*. Grada, Praha, 2008, s. 105]

U učitele strach vyvolávají různé faktory, například vyhrožování, výpověď, strach z vystoupení, strach před žáky, nedostatečná příprava na výuku. Proti strachu můžeme použít následující kroky:

- Uvědomit si, že nás zasáhl strach
- Najít příčinu strachu
- Eliminovat příčinu strachu
- Propracovat reakci na možný vznik strachu

Komunikace se žáky

Středoškolský učitel vystupuje ve třídě za vůdce, lídra, manažera. V případě práce manažera je přínosem dosažený užitek společnosti prostřednictvím zaměstnanců. Přínosem práce učitele je dosažená úroveň vzdělání a znalostí u žáků.

Učitel na střední škole neustále vystupuje na veřejnosti: vystupování ve třídě před žáky, zejména před žáky v pubertálním období, před kolegy, před rodiči žáků. „Při veřejném vystoupení platí velmi jednoduchá a zcela spolehlivá zásada: nejdříve myslet, potom mluvit. Máte-li co říci, myšlenky se samy oblečou do kabátu slov.“ [A. Vališová. *Jak získat, udržet a neztrácet autoritu*. Grada, Praha, 2008, s. 108] Je proto vhodné si připravit nejdříve projev písemně.

V případě improvizovaného vystoupení mějme na mysli následující řečnické zásady [A. Vališová. *Jak získat, udržet a neztrácet autoritu*. Grada, Praha, 2008, s. 108]:

- Předem si poznamenejte hlavní myšlenky svého sdělení.
- Řekněte v úvodu, o čem bude řeč (vhodné je nadlehčit počátek projevu humorem).
- Své vystoupení prokládejte otázkami (k motivaci, lepšímu porozumění, aktivizaci, ke znavování kontaktu).
- Při řeči se můžete pohybovat, abyste působili uvolněně a přirozeně.
- V závěru vystoupení hlavní myšlenky zopakujte a ověřte, zda posluchači porozuměli, zda pochopili sdělované informace.

1.5 Vztah k autoritě v období adolescence

Je zřejmé, že mládež autoritu neodmítá, jak soudí mnozí dospělí, autoritu vnímá, autoritu očekává, od autority se neodvrací, autoritu potřebuje a svým způsobem i přijímá. Vališová a Kasíková uvádějí [A. Vališová, H. Kasíková, M. Burš. *Pedagogika pro učitele*. Grada, Praha, 2011, s. 453]: „Opravdové autority nemohou být hledány jen v prostředí školy, ale především mezi rodiči, ale i mezi občany, politiky, v zákoně, právu, řádu a systému. Jen tak bude mladými lidmi akceptována víra a důvěra v autority. Škola jako instituce, vedení školy a tým pedagogů mohou sice rozvíjet u mládeže hodně pozitivního, avšak jedno nemohou zaručeně – nahrazovat rodinu a společnost.“

Názor každého z nás na autoritu učitele může být individuální vzhledem k životním zkušenostem. Současná mládež pochopení a podporu dospělého očekává a zároveň potřebuje. Revolta vůči dospělým ze strany dospívajících se projeví tehdy, pokud dospělý neakceptuje potřeby mladého člověka, nedokáže s ním komunikovat.

V období adolescence vystupuje do popředí problému pojem sociální zralosti.

Sociální zralost je dosažená úroveň rozvoje (dítěte-člověka), která odpovídá z hlediska ontogenetického předpokládaným normám tělesným, psychickým a sociálním:

1. Stanovená míra socializace pro určitý věk.
2. Vybavenost člověka-žáka-dítěte pro přijatelné chování a jednání podle platných norem v konkrétním společenství.

3. V závislosti na věku, na konkrétní sociální roli, chování a jednání, komunikace, respektování obecně platných norem vztahů mezi lidmi ve spojení se společenským taktem, schopností spolupracovat, empatií.

[Z. Kolář. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Grada, Praha, 2012].

V České republice střední škola z hlediska procesu učení člověka představuje mezistupeň mezi školou základní, která trvá devět let, a školou vysokou, popřípadě školou vyšší. Obvykle žáci nastupují na střední školu ve věku 15–17 let. Při nástupu na střední školu jsou tedy žáci neplnoletí. Teprve v průběhu studia na střední škole se žák stává osobou plnoletou, tj. dosahuje věku 18 let.

Studium na střední škole většinou trvá čtyři roky. Ukončení studia se děje formou maturitní zkoušky. A teprve od 19 až 21 let se žák stává studentem vysoké školy. Opustíme tady otázku, kolik žáků po maturitě nastoupí následně na vysokou školu a kolik studentů vysoké školy úspěšně absolvuje vysokoškolské studium. Nemyslím, že statistické údaje této problematiky potěší každého pedagoga, rodiče nebo i veřejnost. Kde je problém? A je to vůbec problém, že celková doba studia do ukončení vysoké školy trvá minimálně 9 + 4 + 5, tedy celkem 18 až 20 let?

Mnohokrát jsem se ptala významných představitelů tvorby obsahu vzdělávání v ČR a veřejnosti, jestli doba studia je odpovídající znalostem. Co byste odpověděli vy?

Proces dospívání je velmi náročný pro člověka z psychosociálního hlediska. Období adolescence zažívá každý člověk, nezávisle na rase a pohlaví. Kromě toho se žáci v 18 letech dosahují plnoletosti – dostávají práva dospělých. Z rodinného přirozeného prostředí žák přechází do reálného života.

O problematice autority z pohledu rodiny se dočteme v diplomové práci Václava Pelce *Autorita z pohledu rodiny* (Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, katedra pedagogiky, Praha 2003).

Nejspíše se mnou nebudete souhlasit, když řeknu, že by bylo vhodné, aby děti ve svých 12–15 letech už byly připraveny nést odpovědnost za své činy z důvodu jejich pohlavního dospívání. Přitom tomu tak bylo o mnoho let dříve. Dnes, v době moderní, už jsme si vymysleli spoustu nápravných prostředků chyb našich dětí, než abychom těmto chybám předcházeli.

Na kom je sdělení takových hodnot jako čest, odpovědnost za ostatní? V období puberty děti už neposlouchají rodiče, odcházejí z rodiny, opouštějí od jejich narození zformovaný systém výchovy, už nekopírují rodiče, naopak, jdou jiným směrem. U koho hledají oporu a rady?

Adolescence

Období mezi pubertou a ranou dospělostí. Etapa vývoje člověka přibližně mezi 15. a 21. rokem života (raná 15–18 let, pozdní 18–21 let) s určitou individuální variabilitou (zejména psychickou a sociální). V této etapě dochází k poměrně značným změnám v osobnosti – v oblasti somatické (dosažení pohlavní zralosti), psychické (dospívání inteligence, citová stabilizace, abstraktní myšlení) i sociální (změny základního životního postoje, životní orientace, hodnotového systému). Významně se prosazuje orientace na budoucnost, na osobní a profesní preference [Z. Kolář. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Grada, Praha, 2012].

Problémy dnešní střední školy

Podle mého názoru hlavními problémy dnešního odborného vzdělávání z pohledu autority učitele jsou:

- nedostatečný obsah učiva všeobecných předmětů – žáci nejsou schopni pochopit etické normy,
- neefektivní komunikace mezi učitelem a žákem – žáci nemají všeobecný rozhled,
- nedostačující provázanost předmětů,
- ustávající (mizející) autorita učitele-technika na pozadí množství nedůvěryhodných informací na internetu.

Na závěr této kapitoly musím dodat, že odpověď na otázku psychosociálního chování mládeže v pubertálním období hledáme stejně jako vždy ve „výchozí molekule každé společnosti – v rodině“. K tomu připomeňme model způsobu rodičovské péče a následného chování dítěte (podrobněji Maccoby, Martin, 1983, Fontana, 1997, s. 23–24).

Styl jednání rodiče	Přijímající	Odmítající
Vyžadující/ovládající	<i>Autoritativní</i>	<i>Autoritářský</i>
Nevyžadující/neovládající	<i>Shovívavý</i>	<i>Zanedbávající</i>

Hranice mezi jednotlivými styly jednání dospělých a dětí se někdy překrývají. Například v otázce vzdělávání může být rodič pubertálního dítěte autoritativní, zato v otázce oblečení shovívavý. Podstatné je pochopitelně vzdělání.

2 Vybraná empirická šetření k problematice autority

Autorita učitele je celkem známý pojem na poli mezinárodních, národních, soukromých a veřejných diskusí a výzkumů.

Empiricky se zkoumá míra závislosti výsledné úrovně vzdělání a úcty k učitelům, šikany na školách, absence žáků atd. Díky aktivitě jednotlivců, pedagogů a zaměstnanců vzdělávacích institucí, můžeme doufat, že problém autority neupadne v zapomnění.

Například mezinárodní šetření **PISA** (Programme for International Student Assessment) je považováno za největší a nejdůležitější mezinárodní šetření v oblasti měření výsledků vzdělávání, které v současné době ve světě probíhá. Výzkum je jednou z aktivit Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD).

Šetření je zaměřeno na zjišťování úrovně gramotnosti žáků, kteří se ve většině zúčastněných zemí nacházejí v posledních ročnících povinné školní docházky. Je koncipován tak, aby poskytoval tvůrcům školské politiky v jednotlivých zemích všechny důležité informace o fungování jejich školských systémů.

Testování probíhá ve tříletých cyklech, přičemž pokaždé je kladen důraz na jednu z uvedených oblastí tak, aby bylo možno o ní získat detailnější informace. V ČR je jeho realizátorem Česká školní inspekce.

I v tomto mezinárodním programu se část otázek věnuje přímo problematice autority a úcty k učitelům.

Z časových důvodů zde nebudu uvádět průběh vlastního statistického šetření k této problematice. Mohu jen potvrdit, že po pečlivém zkoumání a statistické analýze dat je vidět, že autorita učitele hraje důležitou roli v kontextu úspěšnosti vzdělávacího procesu na jakékoli škole, ať už je to gymnázium, střední škola odborná, základní škola, škola speciální.

Představuji zdroje ostatních šetření: Autorita učitelů středních odborných škol z pohledu žáků, bakalářská práce, Brno 2014, vypracovala Ing. Helena Pálková, Institut celoživotního vzdělání, Masarykova univerzita v Brně.

Další zdroje výzkumných šetření bychom našli v publikaci Autorita v edukaci prizmatem výzkumu, kapitola disertační práce, PhDr. Jaroslav Šaroch, Praha 2013. Tato publikace podává informace a odkazuje na výzkumy autority v zahraničí a je z tohoto hlediska velmi cenná.

Bohudík nebo bohužel – autorita učitele se dá měřit. Zajímavé je, že podle výsledků výše uvedených šetření s sebou vyšší míra autority učitele a vyšší míra úcty k učiteli nese vyšší úroveň vzdělanosti žáků, má kladný přínos, nese v sobě pozitivní hodnoty v procesu výuky a výchovy.

Na rozdíl od autority svoboda žáků, demokracie ve výuce a její neomezený růst, nepřináší definitivní růst úrovně vzdělání, někdy po překročení určité hranice naopak nenapravitelně škodí.

PRAKTICKÁ ČÁST

3 Model pro rozvoj autority učitele-technika

Profese učitele jako každá jiná profese obsahuje komponent celoživotního vzdělávání. Obecně celoživotní vzdělávání může probíhat v prostředí formálním, jako je škola, instituce, zaměstnání, nebo v prostředí neformálním, jako je rodina či spolužáci. Jako takové celoživotní vzdělávání probíhá nezávisle na čase a věku účastníků vzdělávání.

Model pro rozvoj autority učitele by mohl být zařazen do kategorie vzdělávání dospělých. Podle mého názoru vzdělávání dospělého může omezit jenom nějaká nemoc, dovolená nebo jiná život zasahující událost, takže vzdělávání člověka by mělo probíhat nepřetržitě. Dávno minuly časy, kdy jsme si říkali školka, škola, univerzita a konec – práce a práce. Dnes naopak máme neomezené možnosti dalších kurzů, sebevzdělávání, univerzity třetího věku.

Autorita učitele-technika v podstatě není pokryta standardní přípravou na profesi učitele. Vyučování žáků odborným předmětům jako takové v pedagogice představuje úzkou specializaci.

Model neboli program pro rozvíjení autority učitele-technika představuje komplexní program rozvíjení všech tří složek autority: složky profesní (oborová, znalostní), složky osobnostní (přirozená autorita), složky sociální (statutární). Jde o zjednodušenou představu učitelské autority, některé složky autority učitele jsou v určitých aspektech natolik vzájemně propojeny, že je nelze oddělit (například komunikační dovednosti).

Bez současného rozvíjení všech tří složek autority nelze dosáhnout dobré pověsti u žáků, a tím dobrých výsledků procesu výchovy a výuky.

Uvedme příklady:

Příklad č. 1: Některý učitel má velkou přirozenou, osobní autoritu, dobrý hlas, čisté oblečení, ale vůbec se nevyzná v materiálu, který přednáší.

Příklad č. 2: Učitel je velkým odborníkem, perfektně se vyzná v přednášené látce, ale vůbec ji neumí přednést, má problémy s řečí, nevychází s vedením školy, s kolegy atd.

Podobných příkladů, kde kvalita jednotlivých dílčích složek autority není ve stejném poměru, a jejich kombinací najdeme mnoho.

Příspěvek k rozvoji autority učitele by mělo více subjektů na všech úrovních sociálního systému dnešní společnosti.

V první řadě se nabízí otázka výchovy v rodině a výchovy k autoritám. Rodiče by měli vlastním příkladem poukázat na důležitost pozice učitele, na jeho autoritu. Mnohdy rodiče autoritu učitele odmítají v zájmu záchrany svých dětí. Často v tomto směru dochází ke konfliktům.

Další možné konkrétní kroky pro rozvoj autority učitele můžeme sledovat v činnostech učitele samotného, školy jako vzdělávací instituce a vyšších instancí, jako jsou ministerstva, profesní organizace apod.

Ráda bych rámcově rozebrala kroky vedoucí k rozvoji autority učitele-technika z pohledu všech tří subjektů, tj. učitele, školy a vyšších instancí:

Doplňující aktivity pro učitele

<i>Autoevaluace vzdělávacího procesu</i>
<i>Komunikace za žáky</i>
<i>Komunikace s vedením školy o možnostech rozvíjení autority</i>
<i>Účast na dalším, celoživotním vzdělávání</i>
<i>Nacházení prostoru pro uskutečnění svých představ v pedagogickém aspektu: přednášky, exkurze</i>
<i>Účast na konferencích, odborných seminářích</i>
<i>Výměna pedagogických zkušeností s kolegy</i>
<i>Zpětná vazba od žáků</i>
<i>Mimoškolní aktivity s žáky</i>
<i>Kolektivní činnost pedagogů</i>
<i>Absolvování seminářů na téma autority</i>
<i>Absolvování kurzu měkkých dovedností: sociální schopnosti, komunikační dovednosti</i>
<i>Publikování na téma autority</i>
<i>Účast na soutěžích učitelů</i>
<i>Sebereflexe: analyzovat svoje chování, analyzovat styl vlastní výuky, provádět sebehodnocení</i>
<i>Spolupráce s jinými pedagogy: pozvat na hodiny, ukázat žákům, že i učitel sám má v někom autoritu</i>
<i>Dovolit si sabatikum: nové poznatky, uvolnění</i>
<i>Učení se cizím jazykům pro navýšení vlastních informačních zdrojů</i>

Poznámka:

Autoevaluace

Učitelovo sebehodnocení vlastní pedagogické práce, své práce s žáky ve vyučování v mimotřídních aktivitách. Jde o posuzování vlastní pedagogické činnosti na základě kritérií, která jsou stanovena nebo vycházejí z učitelova očekávání a jsou pro něj subjektivně významná. Vyplyvá z profesní povinnosti a odpovědnosti za své žáky. Základním kritériem pro hodnocení učitelovy práce jsou kompetence a kvality žáků dosažené výchovně-vzdělávacím procesem [Z. Kolář. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Grada, Praha, 2012].

Doporučené činnosti pro administraci školy

<i>Systematická kontrola spokojenosti pedagogů s přístupem vedení školy</i>
<i>Systematické porady s pedagogy vzhledem k možnému zlepšení atmosféry v kolektivu školy</i>
<i>Kontrola spokojenosti pedagogů s finanční odměnou</i>
<i>Motivace pedagogů:</i> <ul style="list-style-type: none">- <i>nabídka vzdělávacích aktivit pro pedagogy</i>
<i>Vhodné podmínky pro výkon pedagogické činnosti:</i> <ul style="list-style-type: none">- <i>Samostatné sociální zařízení pro pedagogy</i>- <i>Vhodná zastupitelnost pedagogů v případě nemoci</i>
<i>Informování pedagogů o možnostech poskytnutí grantů</i>
<i>Umožnění výměny pedagogických zkušeností v rámci pedagogické činnosti – zařazení do programu pracovní činnosti pedagoga</i>
<i>Kontrola klimatu ve třídách z pohledu autority učitele – podpora učitelů</i>
<i>Systematické šetření spokojenosti učitelů, s odpovídajícím výstupem pro budoucnost vzdělávání</i>
<i>Motivace učitele finančním ohodnocením</i>
<i>Zavedení institutu zavádějícího učitele nejen na praxi, ale i v reálné výuce</i>
<i>Organizace učitelských setkání za účelem výměny zkušeností ve výuce v rámci pracovního poměru</i>
<i>Organizace přednášek, kurzů a seminářů na posílení autority</i>
<i>Navýšení času na přípravu předmětu</i>

Doporučené kroky pro vyšší instance (instituce typu MŠMT)

<i>Poskytnutí vhodných informačních zdrojů k problematice autority učitele vedoucím pracovníkům ve školství</i>
<i>Poskytnutí finanční podpory pro kontroly a šetření autority učitelů na středních školách</i>
<i>Prevence šikany učitelů středních škol – semináře, kurzy měkkých dovedností pro učitele</i>
<i>Zavedení institutu podpory začínajících učitelů – zavádějící učitelé</i>
<i>Odměňování učitelů za dlouhodobou práci ve školství</i>
<i>Poskytnutí základny pro povinnou mezinárodní učitelskou výměnu</i>
<i>Posílení prestiže učitelské profese už od mateřské školy</i>
<i>Systematizace profesního vývoje pedagogů</i>
<i>Zavedení povinného sabatika/sabatiku (minimálně jednou za pět let)</i>
<i>Zavedení systému managementu sociálních kompetencí učitelů včetně hodnocení a programu vývoje</i>

Mne ovšem zajímá konkrétně to, co může udělat učitel sám, tj. jak učitel sám může posílit svoji autoritu. K tomu jsem si vymyslela program, který je vhodný v podstatě pro každého, nejen začínajícího učitele. Autorita pedagoga se buduje dlouhá léta a jde o nekončící proces. Ovšem i tu nekončnou a dlouholetou autoritu lze v jeden okamžik ztratit.

Dále uváděný model představuje předpoklad pro rozvoj autority učitele-technika formou programu rozvíjení autority.

- Program rozvíjení autority učitele-technika je zaměřen na rozvíjení autority pedagoga na střední škole metodou sebeevaluace.
- Program či model rozvíjení autority je určen pro učitele na středních školách.
- Program rozvíjení autority učitele-technika, jakožto každá jiná činnost, potřebuje čas – čas na prostudování, čas na pochopení a čas na realizaci.

Na českých středních školách, pokud vím, neexistuje zvláštní časová dotace na program autority učitele, je ale časová dotace na programy pro vzdělávání učitelů, do kterých by program pro rozvíjení autority učitelů-techniků či obecně učitelů mohl být zařazen.

Český učitel je beznadějně zahlcen povinnostmi ve škole. Nějaký další program, který by mu zabral několik semestrů, je z mého pohledu velmi zatěžkávací. Proto musíme brát v úvahu časovou dotaci pro sebevzdělávání českého učitele.

- Program by mohl probíhat formou sebevzdělávání, sebeevaluace, kdy učitel pracuje sám nad sebou, sám se sebou, ale má na to vyhrazený čas, který mu umožnila škola jakožto instituce.
 - Frekvence programu by mohla být půlroční.
 - Program představuje otázky pro pedagoga. Nejlépe je písemně odpovídat na otázky, kvůli možnému porovnání v časovém horizontu.
- Při tvorbě programu vycházím z následujících faktorů, které buď oslabují, nebo posilují autoritu:

Autoritu **oslabuje**:

- *Neznalost*
- *Nedůslednost*
- *Nespravedlnost*
- *Nadměrná suverenita*
- *Nečestné jednání*
- *Nerozhodnost*
- *Nedodržení slibu*
- *Nevyrovnanost*
- *Nízké sebevědomí*
- *Nadřazenost*
- *Nejistota*
- *Manipulativní chování, hrozby*

Autoritu **posiluje**:

- *Vysoká profesní a odborná úroveň*
- *Umění vedení a řízení týmu*
- *Dovednost komunikovat a kooperovat se skupinou*
- *Dovednost předcházet konfliktům a řešit je*
- *Umění kombinovat velkorysost, humor, přísnost a důslednost*
- *Dovednost zvládat své citové vazby (vazbu k sobě i k ostatním)*
- *Umění sdělovat pochvalu i kritiku*
- *Celkový přirozený image kultivovaného chování*
- *Odolnost vůči stresu*

Převzato z A. Vališová. *Jak získat, udržet a neztrácet autoritu*. Grada, Praha, 2008, s. 56 a s. 58

Cvičení číslo 1

Umění komunikace – řeč

Zkuste odpovědět na následující otázky:

Umíte mluvit před velkou skupinou (25–40 žáků)?
Máte pocit strachu z veřejného vystoupení?
Je Vás slyšet na konci posluchárny, třídy, sálu?
Rozlišujete mezi verbální a neverbální komunikací?
Umíte sdělit pochvalu nebo kritiku?
Umíte řešit konflikty?

Poznámka k cvičení:

Umění správně mluvit neovládá každý z nás. Někdy je potřeba se naučit správně prozrazovat svůj názor, správně interpretovat vlastní myšlenky. Bez řečnických dovedností a s problémy s výslovností jednotlivých slov, správnou gramatikou jazyka nebo správným psacím projevem nelze uspět u středoškolských studentů.

Učitel by měl v první řadě zvážit dosavadní znalosti z umění komunikace, případně požádat vedení školy o možnost školení v dané problematice.

Čtením v otevřené knize nazývá A. Vališová chování člověka při neverbální komunikaci. (podrobněji Jak získat a neztratit autoritu, A. Vališová, s. 70 a dále)

Tady se zamyslete nad tím, jestli máte svůj pracovní stůl na správném místě, jestli je Vás slyšet na konci sálu či posluchárny. Průběžně se ptejte žáků, jestli je jim srozumitelné vše, co říkáte.

AUTORITA UČITELE-TECHNIKA A JEJÍ ROZVÍJENÍ

2

CVIČENÍ NA ROZVÍJENÍ OSOBNOSTNÍ STRÁNKY AUTORITY UČITELE-TECHNIKA

Umění oblékání, účes aneb „manželská láska prochází žaludkem“

Zkuste odpovědět na následující otázky:

Které oblečení mám na sobě při vyučovací hodině?
Obléknu si stejné oblečení jako na hodinu i na výlet?
Jak často si měním šatník?
Jsem před hodinou vždy upraven/a?
Co udělám, když mne někdo upozorní na to, že mám problém s oblečením?

Poznámka k cvičení:

Umění správně se oblékat také není dáno každému z nás. Pokud máte dobré přátele či partnera, který Vám včas řekne, že tam a tam Vám visí kalhoty a tam máte díru v saku, tak jste zachráněni. Pokud takové lidi ve svém okolí nemáte, musíte postupovat opravdu jako na scéně – před vystoupením si zkontrolovat stav oblečení a také si trochu upravit účes. Vždyť učitel je v první řadě aktér, herec na jevišti, kde scénou je celá třída a diváky jsou neposední žáci, kteří bedlivě sledují nedostatky v oblečení a někdy je i fotí.

Připravte se na to, že Vašeho nového účesu si žáci všimnou spíše než chyby na tabuli.

Neumyté vlasy, špinavé či pomačkané oblečení bohužel výrazně ubírají na autoritě, a to nejen učitelské...

Pokud máte pocit, že si ještě nezvládáte správně vybírat oblečení, poradte se s blízkými, případně s někým, komu v tomto ohledu důvěřujete.

AUTORITA UČITELE-TECHNIKA A JEJÍ ROZVÍJENÍ

CVIČENÍ NA ROZVÍJENÍ OSOBNOSTNÍ STRÁNKY AUTORITY UČITELE-TECHNIKA

3

Osobní kouzlo učitele

Zkuste odpovědět na následující otázky:

Myslíte, že by měl mít učitel osobní kouzlo?
Máte Vy osobní kouzlo?
Co umím jenom já, na rozdíl od jiných?

Poznámka k cvičení:

Otázka osobního kouzla učitele je velmi důležitá. Osobní kouzlo pedagoga je jeho přirozenou autoritou. Je to něco jedinečného, osobitého, neopakovatelného, kouzelného, fantastického. Najdou se samozřejmě tací, kteří Vás dokážou téměř dokonale napodobit. Ale jejich snaha skončí v okamžiku Vašeho projevu – verbálního, neverbálního, pohled očima, gesto, reakce. Proč tomu tak je?

Osobní kouzlo je každému člověku dáno přírodou od narození, je to nikdy neopakovatelná kombinace hlasu, gest, řeči, znalostí, vnímání světa. Zkombinovat veškeré vstupní údaje, interpretovat a následně je předvést v reálné situaci umíme všichni jedinečným způsobem. Nikdo jiný na světě nemůže vědět, jak se zachováme.

Moc osobního kouzla se nedá naučit, ale dá se modifikovat a tvarovat, přitom tvůrcem všech změn je sám člověk.

Osobní příklad

Zkuste odpovědět na následující otázky:

Jste na vysoké profesní a odborné úrovni?
Jste důsledný/á?
Jste přísný/á?
Popište svůj image...
Sdělujete studentům příklady z osobního života?

Poznámka k cvičení:

Každý učitel je příkladem osobnosti. Ne nadarmo seznamovací agentury uvádějí spolu s fotografií i koníčky svých klientů.

Je však důležité zachovat si zdravý rozum a nesdělovat žákům všechno. Sdělování podrobností a sblížování se s žáky v osobním životě může mít i negativní stránky.

Zajímavý příklad je, když jste s rodiči žáka nerozlučnými kamarády, jezdíte spolu na hory, do přírody, vaříte, zpíváte. A najednou je tu maturitní zkouška a onen žák nic neumí...

Při sdělování podrobností z osobního života buďte opatrní. Hranice Vašich sdělení je velmi křehká vzhledem ke zvědavosti žáků, zejména v dnešní době využívání internetu apod.

Sdělujte žákům podrobnosti z osobního života po maturitě!

Ale pozor, nepleťte sdělování podrobností z osobního života s názorem na život! Tady se meze nekladou. Naopak – sdělujte svůj názor, zpětně se ptejte žáků na jejich názor.

Jenom suché vykládání látky, bez příkladů ze života, by bylo ztrátou času.

Pokud se k Vám někdy dostane otázka od žáka: Jak byste postupoval Vy v té a té situaci, pokud byste byl na místě žáka, tak počítejte s tím, že už jste za hranicí rozvíjení autority, už jste autoritou. Vynaložte veškeré úsilí na to, abyste mohli pomoci žákovi při jeho rozhodování. V takovém případě Vám žáci důvěřují, což je alfa a omega práce učitele vůbec.

AUTORITA UČITELE-TECHNIKA A JEJÍ ROZVÍJENÍ

CVIČENÍ NA ROZVÍJENÍ OSOBNOSTNÍ STRÁNKY AUTORITY UČITELE-TECHNIKA

5

Příprava na stresovou situaci

Zkuste odpovědět na následující otázky:

Zažil jste stresovou situaci v práci?
Jak byste reagoval/a na urážku, nadávku, nekázeň?
Jak byste reagoval/a, když by Vám nikdo nedorazil na hodinu?
Tykají Vám žáci? Pokud ano, tak proč?
Jaký máte vztah s kolegy?

Poznámka k cvičení:

Možná ořes mozku žáka a tykání od žáků bude to nejlepší, co Vás může potkat. V každém případě bychom uvítali, aby stresových situací v práci učitele bylo co nejméně.

Stres se vyznačuje tím, že ve většině případů podnět ke stresu přichází z vnějšího prostředí. Stres pocítujeme jako něco cizího, nepřírozeného a adekvátně naše tělo na takové situace reaguje – bolesti, hněv, únava, nervozita, což všechno dohromady vede k nemocem. Proto učitel potřebuje řádně hlídat osobní psychohygienu a tvořit obranu proti stresu. V první řadě jde o prevenci stresu.

Takže co byste udělali, když Vás někdo sprostě osloví? „Děkuji ti, máš špatný den, žáčku?“ Nebo „Volám ředitele a vypadni odsud!“? Doporučuji se připravit na stresové situace, zapojte fantazii a poptejte se zkušených kolegů – ti Vám určitě poradí.

Podrobně o stresu a prevenci najdeme v publikaci Jak získat a neztrácet autoritu od A. Vališové od str. 105 a dále.

Pokud jistě víte, že učitelskou profesí neopustíte, tak doporučuji se ještě podívat na práci P. Vobořilové Duševní hygiena a stres nebo absolvovat kurz na podobné téma.

AUTORITA UČITELE-TECHNIKA A JEJÍ ROZVÍJENÍ

CVIČENÍ NA ROZVÍJENÍ OSOBNOSTNÍ STRÁNKY AUTORITY UČITELE-TECHNIKA

6

Asertivní jednání, vcítění do situace jiného

Zkuste odpovědět na následující otázky:

Myslíte si, že jste asertivní?
Jak reagujete na kritiku, přijímáte kritiku, sdělujete kritiku?
Jak se prosazujete?
Umíte si poradit se silnou osobností?
Umíte přiznat vlastní chyby, jak při tom reagujete?

Poznámka k cvičení:

Styl jednání, chování a vyjadřování vlastních pocitů, prosazování požadavků a podobné dovednosti dostáváme v průběhu celého života. Kromě životních zkušeností lze některé dovednosti ve vyjednávání a komunikaci předat a přijmout cílevědomě.

Existuje řada technik nácviku asertivních dovedností, například asertivní NE, volní informace, otevřené dveře, opakování kolem dokola. Podrobněji viz Jak získat a neztratit autoritu od A. Vališové, str. 88 a dále.

Pro inspiraci, kromě výše uvedených publikací, uvedeme jen několik doporučení:

- Zajímejte se o své žáky
- Pamatujte si jejich jména a oslovujte je častěji
- Snažte se pozorně naslouchat žákům
- Zachovejte úsměv i v těžké situaci
- Upřímně se zajímejte o své žáky

AUTORITA UČITELE-TECHNIKA A JEJÍ ROZVÍJENÍ

CVIČENÍ NA ROZVÍJENÍ OSOBNOSTNÍ STRÁNKY AUTORITY UČITELE-TECHNIKA

7

Zachování osobního prostoru

Zkuste odpovědět na následující otázky:

Umíte zůstat mimo dosah ostatních lidí?
Zachováváte svůj osobní prostor při komunikaci se žáky?
Umíte potlačit zvědavost ostatních?

Poznámka k cvičení:

Práce s lidmi obnáší nejen radost z komunikace. Někdy jsme nervózní, někdy pozorujeme únavu z dlouhého vyprávění. Je důležité se zamyslet nad zachováním osobního prostoru v komunikaci se žáky. V tomto prostoru se bude tvořit i vaše autorita.

Co pro Vás znamená autorita?

Zkuste odpovědět na následující otázky:

Máte v někom autoritu?
Ve kterých aspektech je autorita rodiny a autorita učitele srovnatelná a proč?
Může být autoritou mladší člověk než Vy – kdy, proč?

Poznámka k cvičení:

Otázka autority je při výuce důležitá. Zamyslete se nad jednotlivými výše položenými otázkami? Jste autoritou pro své žáky?

Někdy je vhodné ukázat autoritu na vlastním příkladu.

Závěr

Cílem mé práce bylo identifikovat komponenty, které tvoří obsah autority učitele a možnosti rozvíjení autority učitele a upoutat pozornost k problematice autority učitele na střední škole. Autorita pedagoga je nejdůležitějším prostředkem vzdělávání, probíhá zásadně v interakci učitel-žák, má zvláštní profesní postavení, ovlivňuje studenty, má rozhodovací právo, vyjadřuje názor, dává radu.

Skutečná autorita učitele není založena na věku a postavení, ale na osobnostních a profesních kvalitách. Zdravý styl spolupráce se studenty, schopnost otevřené komunikace a snaha o neustálé zlepšování, erudice, kompetence, poctivost a laskavost, inteligence – to vše vytvoří mezi vyučujícím a žákem přátelský vztah.

V odborné literatuře se identifikuje několik komponentů pedagogické autority:

- Osobnostní (lásky k dětem, lásky k povolání, trpělivost, laskavost, spravedlnost atd.);
- Profesní (pedagogické znalosti, pedagogický takt atd.);
- Sociálně-pedagogické (styl komunikace a interakce, sociální dovednosti atd.).

Vnímání a důležitost jednotlivých komponentů autority se liší podle věku žáků. Pro mladší studenty je důležitější osobní složka autority. Dospívající a středoškolští studenti považují odbornou složku autority za smysluplnější, ale osobní součást je pro ně důležitá. Studenti středních a vysokých škol hodnotí pedagoga z hlediska zvláštností jejich charakteru (přísnost, citlivost a schopnost reagovat, poctivost ve vztahu ke studentům atd.), znalosti předmětu, pedagogické dovednosti. Žáci mají nejraději učitele, kteří vybavují studenty hlubokými a pevnými znalostmi. Vztahy se žáky založené na vzájemné důvěře a úctě jsou snem každého učitele.

Pro autoritu učitele jsou nezbytné všechny složky pedagogické autority. Jenom mechanické doplňování a jejich postupné skládání nestačí. Autorita učitele předpokládá individuální kreativitu. Je třeba si uvědomit, že způsob vytváření dobrých vztahů, založených na autoritě učitele, je dlouhý a složitý.

Hlavním předpokladem pro formování pedagogické autority je správná volba povolání a zvládnutí všech pedagogických dovedností. Důvěra studenta je pro učitele velmi cenným zdrojem, ukazatelem soudržnosti a morální zralosti tandemu „učitel – žák“. Skutečný profesionál je schopen vytvořit ve třídě nejen pracovní, ale i přátelské a důvěryhodné prostředí. Takový učitel může být oprávněně

pyšný na vztahy se svými žáky. Učitel, který dokázal získat dispozice studentů, má právo očekávat odpovídající reakci, například v podobě zvýšení zájem a motivace studovat podrobněji daný předmět.

Mnohdy autorita učitele u žáka souvisí s výběrem budoucího povolání. Na základě mnoha empirických studií vidíme, jak úcta k učitelům přispívá ke kognitivním a nekognitivním dovednostem žáků: jejich formální výsledky testů a širší výsledky, jako je účast na univerzitě, dosažené vzdělání a platové ohodnocení, jsou toho důkazem. Je také možné, že interakce mezi učitelem a žákem ovlivňuje sociální chování žáků, dobrovolnictví, a dokonce míru kriminality. Odpovědět na všechny tyto důležité a zajímavé otázky vyžaduje stále hodně práce.

V dané práci je rozpracován program na posílení a rozvíjení autority učitele-technika. Na rozdíl od ostatních pedagogických profesí, profese učitele-technika předpokládá velký důraz na posílení odborných znalostí, které lze získat jenom v praxi v daném oboru. Ale i odborné znalosti vyžadují inovaci, moderní přístup, aktualizaci. Od pedagoga se očekává odborná připravenost, přehled o aktuálním stavu vědeckých a praktických poznatků v dané oblasti. Toho lze dosáhnout jenom metodickým systémem vzdělávání pedagoga, včetně průběžného absolvování praxe v oboru. Tato otázka je velice atraktivní, ale není obsažená v cílových tématech dané práce.

K dosažení dobrého výsledku autority učitele na střední škole je zapotřebí spolupráci více subjektů: učitele, administraci školy a vyšších institucí. Je třeba posílit informační a znalostní základnu vyšších institucí v problematice autority učitele. Jedině ve spolupráci s učiteli, administrací školy a jednotlivých ambiciózních učitelů lze povýšit autoritu pedagoga v myšlení dnešní společnosti. Tady bych chtěla podotknout, že v dnešní době na pozadí negativních důsledků neznalosti rozdílu mezi autoritou a autoritářstvím ve vzdělávání dochází ke zkreslení základního smyslu autority celkově.

V této práci směřuji na téma sociálních dovedností u učitele-technika. Pro předání daných zkušeností mnohdy základní sociální dovednosti nestačí. Prostředí střední školy se odlišuje od prostředí školy základní nebo školy vysoké tím, že žáci na střední škole jsou většinou v pubertálním věku. Program rozvíjení autority učitele na střední škole počítá s těmito faktory, a navrhuje posílení autority učitele dostupnou formou či metodou sebe evaluaci.

Prostor pro rozvoj autority středoškolského učitele určitě existuje. Stejně jako propojenost mnoha kompetencí a dovedností v otázce autority učitele, je zde i problém spolupráci nad otázkou rozvoje autority mezi učitelem a nejvyšších institutů školství.

Na závěr uvádím dvě přílohy, které by mohly být nápomocny v práci pedagoga učitele-technika na střední škole. Příloha č. 1 představuje rady začínajícímu pedagogovi, protože každý pedagog byl někdy začínajícím pedagogem. V této příloze jsou uvedeny rady od starších, zkušenějších pedagogů. Příloha č. 2 představuje seznam aktuálních problémů ve školství a vzdělávání očima vyučujících. Měli bychom si všimnout návrhu na řešení problémů českého školství v praxi z pohledu českých zkušených učitelů s autoritou.

Seznam použité literatury

1. BENDL, Stanislav. *Jak předcházet nekázni aneb Kázeňské prostředky*. Praha: JSV, 2004. 208 s. ISBN 979-80-866-4214-3.
2. KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, 2012. 192 s. ISBN 978-80-247-3710-2.
3. KOLÁŘ, Zdeněk, VALIŠOVÁ, Alena. *Analýza vyučování*. Praha: Grada Publishing, 2009. 230 s. ISBN 978-80-247-2857-5
4. PALOUŠ, Radim, SVOBODOVÁ, Zuzana. *Homo educandus: filosofické základy teorie výchovy*. Praha: Karolinum, 2011. 166 s. ISBN 978-80-246-1901-9
5. PAŘÍZEK, Vlastimil. *Obecná pedagogika: Pro posluchače fakulty pedagogické*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 71 s. ISBN 80-7066-339-1
6. PODLAHOVÁ, Libuše. *První kroky učitele*. Praha: Triton, 2004. 223 s. ISBN 80-7254-474-8
7. PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika: věda o edukačních procesech*. Praha: Portál, 1997. 495 s. ISBN 80-7178-170-3
8. VALIŠOVÁ, Alena. *Jak získat, udržet a neztrácet autoritu*. Praha: Grada Publishing, 2008. 141 s. ISBN 978-80-247-2282-5
9. VALIŠOVÁ, Alena a kolektiv. *Autorita a proměny jejího pojetí v edukačním prostředí*. Number 1/2008. 10 in Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica, Studia psychologica. Praha: Karolinum, 2011. 337 s. ISBN 978-80-246-1939-2
10. VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, 2011. 456 s. ISBN 978-80-247-3357-9
11. J. M. Wooldridge. *Introductory econometrics: a modern approach*. Fifth edition. Mason, Ohio: South-Western Cengage Learning, 2012.
12. *Autorita z pohledu rodiny*, Diplomová práce, Praha 2003, vypracoval Václav Pelc, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, katedra pedagogiky.
13. *Autorita učitelů středních odborných škol z pohledu žáků*. Bakalářská práce, Brno 2014, vypracovala Ing. Helena Pálková, Institut celoživotního vzdělávání, Masarykova univerzita v Brně.
14. *Autorita v edukaci prizmatem výzkumu*. Kapitola disertační práce. PhDr. Jaroslav Šaroch. Praha 2013.
15. MAKAREVICH, Svetlana. *Jak získat důvěru u žáků? Rády začínajícím pedagogům* [online]. 2013. [cit. 28.11.2013]. Dostupné na WWW: <http://pedsovet.su/publ/87-1-0-4214>.

16. Česká školní inspekce: Mezinárodní šetření PISA [online]. 2015. Dostupné na WWW: <http://www.csicr.cz/Prave-menu/Mezinarodni-setreni/PISA>
17. Aktuální problémy školství – anketa [online]. 2017. Dostupné na WWW: <http://www.pedagogicke.info/2017/04/anketa-aktualni-problemy-skolstvi.html>
18. VALIŠOVÁ, Alena. *Autorita v edukační a sociální práci*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012. 411 s. ISBN 978-80-7395-507-6
19. VALIŠOVÁ, Alena. *Autorita ve výchově: vzestup, pád, nebo pomalý návrat*. Praha: Karolinum, 1999. 185 s. ISBN 80-7184-857-3
20. FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 1997. 383 s. ISBN 80-7178-063-4

Přílohy

1. Rady začínajícímu pedagogovi
2. Aktuální problémy školství a vzdělávání očima vyučujících

Příloha č. 1 – Rady začínajícímu pedagogovi

1. Hledejte ve vztazích zlatý střed!

Může se učitel spolehnout na důvěryhodné vztahy se studenty podle principu „všechno bude tak, jak jsem řekl, žádné námitky nejsou přijaty“? Vystrašit děti tímto přístupem je velmi jednoduché, ale zaujmout žáky se nepovede. Ale to vůbec neznamená, že je nutné jít na všechno na úkor důvěry svých žáků. Najděte určitou rovnováhu – zlatý průměr. Přejděte na jednu úroveň komunikace se žáky, při zachování správné vzdálenosti. Hlavně aby žáci cítili, že jejich učitel je příjemná, vstřícná, otevřená a zajímavá osobnost. Právě těmto lidem děti důvěřují a přitahují je.

2. Zajímejte se o svoje žáky!

Kolik učitelů může o svých žácích říci něco víc než jméno, příjmení a jeho úspěšnost v daném předmětu? (Mimochodem, čím rychleji si vzpomínáte na nové studenty, tím lépe budete vypadat v jejich očích.) Kolik pedagogů ví, jak žijí jejich žáci, co mají rádi a co nenávidí, co se jim líbí, co hledají? Samozřejmě, tento úkol není nejjednodušší, zvláště pro učitele, který má hodně žáků. Ale znát i několik individuálních charakteristik studenta znamená mít velké možnosti. Například řekněte studentovi, co víte o jeho úspěších v plavání, a buďte na něj pyšní! Věřte, že skutečnost, že učitel má zájem o jeho osobní úspěchy, nezanechá dítě lhostejným. Na začátku hodiny není složité se zeptat, co žáci dělají. Hodně času takový rozhovor nezabere, za odměnu vznikne můstek mezi učitelem a žákem.

3. Buďte otevřeni žákům!

Upřímnost a otevřenost učitele vnímají děti jako zvláštní stupeň důvěry. A odpovídají zpravidla týmž. Uvedme jednoduchý příklad. Mnozí z nás zažili situaci, kdy se nám některý den absolutně nedaří. Proč to neřekneme žákům? Ocení vaši upřímnost a sotva někomu přijde na mysl, aby rozrušil milovaného učitele svým chováním.

4. Staňte se příkladem a ochráncem pro žáky!

Nenechte se unavit osobním prokazováním odpovědnosti, dobré vůle, spravedlnosti, lidskosti, cílevědomosti. Vždy dodržujte sliby, dodělávejte rozdělanou práci. Umějte se včas postavit za své žáky, chraňte je před urážkami.

5. Říkejte žákům pravdu!

Uvedeme příklad. Velmi často se studenti zajímají o to, jak může být materiál, který se naučili v hodinách, užitečný v pozdějším životě. A učitel začne pilně dokazovat, že bez vědomí této věty nebo hypotézy život bude velmi těžký. Děti mají pocit, že to tak není, a důvěra v učitele je ztracena. Není lepší, aby byl učitel upřímný ke svým žákům už na začátku?

6. Vyhněte se stereotypům v hodině!

Snažte se, aby každá lekce byla neobvyklá a zajímavá! Chcete-li se stát oblíbeným učitelem, kterého žáci ocení, musíte do práce přiložit srdce, duši a intuici! Dokonce i taková rutinní věc, jako je kontrola domácích prací, se může stát skutečným vrcholem vyučovací hodiny.

7. Chvalte a podporujte žáky!

Nenechte si ujít příležitost, abyste zdůraznili důležitost úspěchů studentů, chvalte a oceňujte jejich úsilí a snahu. Naučte se podporovat žáky i při neúspěších. Je důležité, aby školáci věděli, že jakékoliv chyby jsou cennými zkušenostmi na cestě k dosažení cíle. Nicméně, nezapomeňte, děti by měly být chváleny s rozumem!

8. Buďte dostatečně trpěliví!

Nebuďte nervózní a zbytečně nekářejte studenty, jestliže například nerozumějí elementárním věcem podle vašeho názoru. Práce pedagoga vyžaduje trpělivost! Kontrolujte sebe, nesnažte se hovořit vysokým tónem, mnoho dětí nerozumí ostrým rozdílům v náladě učitele. Nepoužívejte slova, která mohou urážet studenty, snižovat jejich sebevědomí. Poslechněte si názory svých studentů, naučte se s nimi jednat, najděte kompromis. V obtížné situaci se postavte na místo dítěte, to vám pomůže mu porozumět a najít správné řešení problému.

9. Staňte se zdrojem optimismu!

Vzpomeňte si, čím začíná přátelství! Neskrývejte upřímný úsměv! Pamatujte, že žáci jsou velmi citliví na náladu učitele. Snažte se jednoduše učit předmět, nabijte je optimismem! Tímto způsobem jim zajistíte větší jistotu ve vlastní schopnosti, zmírníte zbytečné obavy. Získat důvěru studentů k učiteli pomůže i skvělý smysl pro humor. Koneckonců, děti jsou veselé od přírody!

10. Důvěra!

Když máte důvěru u žáků, snažte se maximálně ji udržet! A pro to někdy stačí jen trochu zažertovat nebo upřímně pochválit žáky. Důležité jsou upřímnost a respekt k žákům, touha dát svým žákům to nejlepší, co umíme!

(Převzato z <http://pedsovet.su/publ/87-1-0-4214>)

Příloha č. 2 – Aktuální problémy školství a vzdělávání očima vyučujících

1. Snižování počtu žáků ve třídách

Vzhledem k tomu, že celkově přibývá žáků vyžadujících při vzdělávání nějakou formu podpory a / či žáků výchovně problémových, je třeba celkově snižovat počty žáků ve třídách, a to zejména na základních školách; v nutných případech směřovat ke zřízení další třídy v ročníku. Základem je, aby výše uvedená opatření nešla ekonomicky na vrub školy. Dnešní možnost snižování počtu žáků ve třídě z důvodů inkluze je nedostatečná, a to kvůli nárokům na práci vyučujících, ale především s ohledem na celkové podmínky, za nichž se žáci vzdělávají.

2. Revize inkluze

Výchozí myšlenka: Vzděláváme žáka podle jeho skutečných, nikoli domnělých schopností a potřeb. Je třeba zrušit opatření zhoršující podmínky zejména pro vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (návrat k osvědčené příloze k RVP ZŠ upravující jejich vzdělávání), neomezovat vznik speciálních tříd (vzdělávacích skupin) tam, kde to škola a poradenská zařízení ve spolupráci s rodiči vyhodnotí jako potřebné. Je nezbytné zastavit profesionalizaci vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, zásadně zvýšit objem finančních prostředků určených na jejich vzdělávání kvalifikovanými odborníky. Stát by měl ve všech ohledech garantovat stejnou úroveň podpory pro žáky s handicapem po celé ČR a stejně tak plošně vytvářet nabídku profesní přípravy pro žáky ZŠ, kteří nejsou schopni dostát standardním vzdělávacím nárokům.

3. Omezení segregace

Je nutné proporčně omezit kapacitu víceletých gymnázií a zrušit šestiletá nebilingvní gymnázia (jako zcela nesystémový prvek vzdělávací soustavy), bránit vytváření výběrových základních škol. Je však také potřebné dále vytvářet systém podpory mimořádně nadaných žáků. Jako nezbytná se jeví úprava postavení soukromých škol a jejich zapojení do vzdělávacího systému, včetně nastavení nových podmínek pro jejich zřízení a financování; vše v návaznosti na analýzu toho, co soukromé školy (obecně a každá škola zvlášť) vzdělávacímu systému přinášejí a v čem naopak jeho funkčnosti nepřispívají. Náměty: Zrušit soukromým školám jakoukoli státní podporu? Nebo je naopak podpořit plnou dotací, ale za podmínek platných pro veřejné školy (spádová oblast, přijímání žáků se SVP, státní kontrola všech financí atd.)?

4. Ochrana postavení školy

Ochrana školy před důsledky nežádoucích sociálních vlivů. Nastolení skutečně funkčního systému řešení sociálně-výchovných problémů (žakovských i problémů s rodiči, např. neplnění výchovných

povinností) tak, aby probíhalo za spoluúčasti školy, ale současně nepřinášelo škole takové úkoly a nekladlo na ni takové nároky, které výrazně překračují její možnosti.

5. Posílení postavení školy

Posílení postavení školy jako instituce garantující vzdělávání všech žáků. Zrušení nebo úprava ustanovení a pravidel omezujících volbu vhodných vzdělávacích nástrojů a prostředků (např. V oblasti opakování ročníku žáky či vytváření optimálně naplněných tříd nebo tříd pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami).

6. Změny v postavení ředitele školy

Ředitel školy by měl být nejen nositelem povinností, ale měl by mít k dispozici dostatek nástrojů a prostředků, aby mohl svým organizačně pedagogickým povinnostem reálně dostát. Výběr ředitele školy a jeho odvolání by měl být odpolitizován, primárně by neměl záviset na vůli zřizovatele (nebo pouze na vůli zřizovatele), ale příslušných resortních orgánů.

7. Podpora změn v přípravě vyučujících

Ekonomická podpora vysokým školám pedagogického typu posilujícím ve studijním programu sepeřít teorie s praxí (možnost zaměstnávat externisty z řad vyučujících na ZŠ a SŠ apod.). Navýšení financí VŠ připravujícím studenty pro obory, v nichž je kvalifikovaných vyučujících nedostatek.

8. Podpora profesního růstu vyučujících

Pokud kariérní řád, tak funkční a nezatěžující vyučující další administrativou. V první řadě je ovšem nutné zvážit rizika spojená s jeho zavedením: sklouznutí k formalismu, omezení motivace a také efektivní podpory profesního růstu většiny vyučujících – těch, kteří kvůli stanovené hranici nebudou moci dosáhnout 3. atestačního stupně (jde o čtyři vyučující z pěti). Obnovení funkčnosti Portálu RVP tak, aby se rozvíjel kvantitativně i kvalitativně (vytvoření národní databanky vzdělávacích materiálů, podpora autorů, vytváření autorských a lektorských týmů) a současně se stal zdrojem aktuálních vzdělávacích informací (konkrétní odkazy na vzdělávací inovace a bezplatně využitelné materiály apod.). Vytváření podmínek pro vznik oblastních vzdělávacích center. Finanční zajištění (podpora specializačního studia).

9. Navýšení platů vyučujících

Navýšit platy vyučujících na 130 % průměrné mzdy v ČR, a to v nejbližším rozpočtovém období.

10. Koncepčnost, předvídatelnost a serióznost řízení

Rozhodování na základě odborných stanovisek a s vypořádáním věcných námitek; zohlednění věcných stanovisek vyučujících. Je třeba stanovit povinnost (pro MŠMT i zřizovatele škol) zveřejnit

všechny řádně podané připomínky k navrhovaným resortním opatřením a povinnost na každou z nich zcela konkrétně odpovědět, popř. odůvodnit, proč nebyla zohledněna. Jakékoli koncepční záměry je nutné diskutovat s dostatečným předstihem, nikoli v řádu několika málo měsíců či dokonce týdnů.

11. Restrukturalizace středního školství

Transformace jeho struktury tak, aby absolventi škol měli skutečně reálnou možnost dosáhnout stanovených výstupů, tzn. odnášeli si ze studií nejen „papír“, ale především adekvátní znalosti. Zavedení dvou úrovní maturitní zkoušky. Iniciování návrhu na změnu právních ustanovení zavádějících podmínku složení maturitní zkoušky pro výkon některých povolání, resp. pracovních pozic (nahrazení maturity mistrovskou zkouškou apod.). Podpora mistrovské zkoušky jako motivačního nástroje pro profesní růst.

12. Změny v pomaturitním a vysokoškolském studiu

Obdoba proměn středoškolského vzdělávání. Je třeba transformovat pomaturitní vzdělávání tak, aby studenti měli možnost rozšiřovat své vzdělání, ale současně také reálně mohli dosáhnout stanovených výstupů; současné počty studentů v bakalářském a magisterském programu neodpovídají obecné míře studijních předpokladů. Je třeba zkvalitnit VOŠ a posílit jejich postavení tak, aby se pro zájemce o pomaturitní studium staly dostatečně atraktivní.

13. Kutikulární reforma

Ukončit všechny dílčí úpravy a doplňky RVP a připravit komplexní revizi (především výstupů). Řešit situaci, kdy ŠVP jsou většinou vyučujících vnímány především jako nutné zlo, ovšem ČŠI z nich vychází při své činnosti na jednotlivých školách. Jednoznačně definovat cíle vzdělávání (jsou různé v různých školských dokumentech).

14. Vznik Národní rady pro vzdělávání

Vytvoření reprezentativního orgánu, složeného z nejlepších odborníků na vzdělávání, včetně vyučujících z praxe. Tento orgán by předkládal návrhy na koncepci vzdělávací politiky a na základě závěrů z diskuse by formuloval podklady pro legislativní ukotvení. Koncepce by byla pro vládu a MŠMT závazná.

(Převzato z <http://www.pedagogicke.info/2017/04/anketa-aktualni-problemyskolstvi.html>)